

Perämeren kansallispuiston linnusto vuosina 1959–1999

Pentti Rauhala

Pohjanlahden ainoa kansallispuistomme, Perämeren kansallispuisto, sijaitsee Kemissä ja Tornion uloimmilla saarilla 6–17 km mantereesta. Sen kokonaisala on noin 15700 ha, josta maata on vain noin 300 ha. Maisemaa leimaavat laajat ulapat ja kaukana toisistaan sijaitsevat saariryhmät. Saaria on kaikkiaan 58, joista veden huuhtomia kivikkokareja 26, matalaa rantakasvillisuutta kasvavia kareja 9, pensasaaria 5 ja metsäsaaria 18. Metsät kasvavat lähes yksinomaan lehtimetsää.

Ihminen on vaikuttanut saarilla ainakin 1500-luvulta lähtien. Aiemmin kävijät olivat lähes yksinomaan kalastajia ja heidän perheitään, nykyisin yhä enemmän huviveneilijöitä. Saarilla laidunnettiin 1960-luvulle asti myös karjaa. Parina viime vuonna on Selkäsarvessa pidetty lampaita kasvillisuuden entisöimismielessä.

Ajatus saarten suojelusta heräsi henkiin 1970-luvulla. Kimmokkeen antoi Metsähallituksen Kemissä hoitoalue, joka pyysi vuonna 1969 ja uudelleen 1971 Kemiä laatimaan rantakaavan Sarven saarille. Tarkoitus oli perustaa Maasarveen yhteisöhuvi-alue. Asiasta syntyi tiukka kädenvääntö, koska kysymys oli Perämeren pohjukan parhaista lintusaarista. Lausunnoissaan Tornion kalastus-

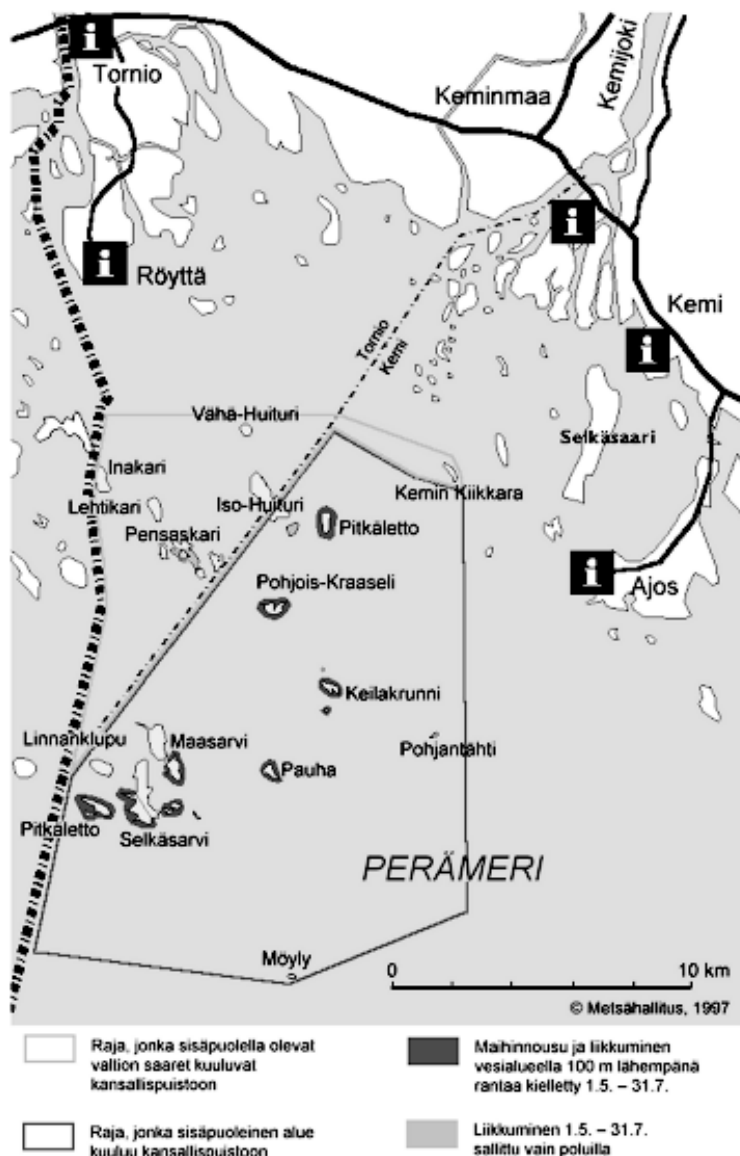
seurat, Alatornion kunnanhallitus, Pohjanlahden merivartiosto, Kemissä kirkonkylän jakokunta ja kalastuskunta sekä Lapin luonnonsuojeluyhdistys vastustivat hanketta. Puoltajina olivat vain Kemissä veneilyseurat. Hankin vielä vastustavan lausunnon Suomen lintutieteelliseltä yhdistykseltä, koska dosentti Olavi Hilden tunsii saaret hyvin (kävi niillä häämällä!). Saarten kaavoituksen sai tehtäväkseen asemakaava-arkkitehti Regina Nieminen. Käydessäni hänen luonaan tutustumassa tilanteeseen hän narkästyksissään tokaisi lentäväksikin lauseeksi sopivan mielipiteensä, joka kuvaa hyvin sen ajan ajatusmaailmaa: ”Eihän me pilata luontoa, mehän vain kaavoitetaan”. Kävin myös sarvekasta sanasotaa Pohjolan Sannomien palstalla silloisen kaupunginsihteerin, nykyisen kaupunginjohtajan Juhani Leinon kanssa ja sain hyvää taustatukea torniolaisilta. Heillä tosin oli osittain oma lehmä ojassa, sillä he pelkäsivät ”kemiläisvaltausta” saarille, jotka vuosisatoja olivat olleet erityisesti Kaakamon–Laivaniemen kylien silakankalastuksen tukikohtana. Laajan vastustuksen vuoksi kaavoitushanke haudattiinkin sitten kaikessa hiljaisuudessa.

Kaavoituksen kannattajien narkästys purkautui seuraavina kesinä ikävästi lintuihin, ja mm.

parhaan lintusaaren Pitkäleton linnusto tuhottiin niin, että saari eli hiljaiseloa toistakymmentä vuotta. Saarten suojeluajatus jäi muhimaan ja putkahti sitten esiin uusia kansallispuistoja perustettaessa. Taistelu antoi kimmokkeen myös Kemissä-Tornion seudun luonnonsuojeluyhdistyksen perustamiselle, joka oli alku alueemme järjestäytyneelle ympäristönsuojelutyölle.

Linnusto tunnettu 40 vuotta

Perämeren kansallispuiston saarten varhaisimmat lintutiedot löytyvät Einari Merikallion arkistosta (MA) vuosilta 1910 ja 1912. Ne ovat kuitenkin pääasiassa ylimalkaisia arvioita, joiden pohjalta ei voi tehdä kovin tarkkoja johtopäätöksiä. Olavi Hildén teki häämällä 1957 vain hajanaisia muistiinpanoja. Erkki Korpijaacon graduaan varten vuonna 1959 tekemä karttoitus on ensimmäinen tarkka kaikki saaret kattava tutkimus. Hänen mukanaan pääsin minäkin ensi kerran tutustumaan saarten linnustoon, kun hän 1960 teki tarkistuksia havaintoihinsa. Omat tutkimukseni alkoivat kuitenkin vasta 1971, mistä lähtien olen vierailut saarilla lähes vuosittain. Koko saariston lintukartoituksen olen tehnyt 5 kertaa (taulukko 1).

Linnusto vaihtelee suuresti

Kansallispuiston saaret ovat hajallaan aavojen merenselkien ympäröiminä, minkä vuoksi olosuhteet ovat paljon karummat kuin mantereella. Osittain tästä johtuen linnuston vuosittaiset vaihtelet ovat suuret.

Saarista 10 on potentiaalisia

avoimia lintuluotoja, minkä lisäksi kahdessa saarella on laaja merilintuyhdyskunnalle sopiva kenttä. Lintuyhdyskuntien valtalaji on lapintiira, joka pesii lähes jokaisella luodolla. Kalattiroja on tuskin viidettä osaa lapintiirojen määrästä.

Toinen lintuluotojen hallitsija on naurulokki. Sen leviäminen saarille alkoi 1950-luvun viime

vuosina. Kanta oli huipussaan 1980-luvulla, jolloin saarilla oli enimmillään 6 yhdyskuntaa. 1990-luvulla naurulokkien määrä luisui laskuun, kuten lähes kaikkialla muuallakin Suomessa, ja yhdyskuntien määrä on tipahnut kolmeen.

Selkälokkeja oli 1960-luvun puolivälin tienoille asti enemmän kuin muita lokkeja yhteensä. Sitteen tapahtui mystinen romahdus, jonka seurauksena kanta hupeni kymmenessä vuodessa kymmenesosaan entisestä. Viime vuosina on ollut havaittavissa pientä elpymistä, mutta suurin yhdyskunta on edelleen vain muutaman parin suuruinen.

Harmaalokki kuuluu saarten menestyjiin. Se pesi saarilla v.1910 ja 1959 vähälukuisena. Kanta alkoi kasvaa 1960-luvulla. Runsastuminen oli aluksi verkkaista, mutta viimeiset parikymmentä vuotta kanta on kaksinkertaistunut noin 10 vuoden välein. Pesimäsaarten määrä on noussut 40 vuodessa kolmesta 13:een. Lajin kaksi yhdyskuntaa on asetunut parhaille tiirojen ja naurulokkien pesimäluodoille, joista nämä ovat joutuneet lähes kokonaan väistymään. Harmaalokin runsastumista on usein esitetty selkälokin vähenemisen syyksi. Tässä saaristossa näin ei missään tapauksessa ole laita, koska romahdus tapahtui jo ennen harmaalokin runsastumista (Rauhala 1995). Sensijaan on yhä selvemmin nähtävissä, että tiirat ja naurulokki sekä niiden yhdyskuntia suosivat lajit ovat joutumassa yhä ahtaammalle. Parin harmaalokkiparin kanssa ne vielä tulevat toimeen, mutta suuremman määrän edessä ne joutuvat väistymään. Esimerkiksi Keilakrunnis-

sa pesi 1991 ilman harmaalokin läsnäoloa 45 paria naurulokkeja ja 80 paria tiiroja. V.1998 saaren oli vallannut 13 parin harmaalokkiyhdyshdyskunta, minkä seurauksena naurulokit olivat kadonneet ja tiirojen parimäärä oli pudonnut viiteen.

Lähes kaikki tukkasotkat, pu-

najalkaviklot ja karikukot pesivät naurulokki- ja tiirayhdyskunnissa. Niillä on mennyt erittäin hyvin aivan viime aikoihin asti. Runsastuminen on kuitenkin pysähtynyt ja selviä merkkejä kannan laskusta on nähtävissä. Suurin uhka on harmaalokki, joka tiirojen ja naurulokkien ohella kar-

kottaa myös niiden seuralaiset.

Taivaanvuohi ja ruokokerttunen ovat saarten menestyneimpiä lajeja. Niiden määrä on kasvanut tasaisesti eikä näköpiirissä ole uhkia, jotka voisivat suotuisan kehityksen pysäyttää. Tämä johtunee sekä maankohoamisesta että Perämeren rehevöitymisestä; uut-

Taulukko 1. Perämeren kansallispuiston saarten pesimälinnusto v. 1959–1999. R=runsastunut, V=vähentynyt, T=tulokas, H=hävinnyt

Laji	1959	1974	1976	1986	1991	1998–99	Laji	1959	1974	1976	1986	1991	1998–99
Merihanhi R	1	0	0	2	4	4	Suopöllö	0	0	0	1	0	0
Haapana	6	3	5	3	2	1	Käenpiika	0	0	1	6	0	0
Tavi	2	4	9	5	6	7	Kiuru H	9	4	1	0	0	0
Sinisorsa	7	6	8	13	11	8	Törmäpääsky H	30	7	7	0	0	0
Jouhisorsa	3	1	4	5	4	0	Haarapääsky	0	0	1	1	1	0
Lapasorsa	3	2	5	7	1	5	Metsäkirvinen	0	0	1	4	2	1
Tukkasotka R	38	32	34	91	63	59	Niittykirvinen V	90	79	79	42	32	52
Lapasotka V	11	2	3	3	1	0	Keltavästäräkki	6	0	0	4	0	0
Pilkkasiipi R	0	1	3	4	6	5	Västäräkki	112	65	95	61	122	86
Telkkä	1	0	2	0	6	2	Peukaloinen	0	0	0	0	0	1
Tukkakoskelo	28	39	34	28	40	18	Rautiainen T	0	1	0	0	2	2
Isokoskelo R	2	1	2	8	11	5	Leppälintu	2	1	0	1	2	0
Sääksi T	0	0	0	0	0	1	Kivitasku	49	52	70	52	40	44
Tuulihaukka	0	0	1	0	0	0	Mustarastas	0	0	0	0	0	1
Riekko	4	4	3	9	9	3	Räkättirastas	16	7	21	4	3	9
Teeri	1	3	0	5	5	1	Laulurastas	1	3	1	2	0	2
Meriharakka	6	2	3	3	2	5	Punakylkirastas	35	31	26	10	20	34
Tylli V	21	8	7	4	8	6	Ruokokerttunen T	0	1	4	9	12	15
Lapinsirri V	23	17	20	4	1	1	Hemekerttu	1	4	2	5	8	2
Suokukko	1	6	15	5	5	4	Pensaskerttu	0	0	0	0	0	1
Taivaanvuohi R	4	10	12	17	18	15	Lehtokerttu	15	9	3	16	10	8
Lehtokurppa T	0	0	0	0	0	3	Sirittäjä	0	0	0	0	1	0
Isokuovi	5	3	6	7	7	3	Tiltalti	0	0	0	0	1	0
Punajalkaviklo	21	38	43	45	63	36	Pajulintu	138	95	145	147	228	141
Rantakurvi	0	1	0	0	0	0	Harmaasieppo	7	1	4	4	5	2
Rantasipi	22	22	32	23	29	22	Kirjosieppo	0	0	0	0	1	0
Karikukko	32	52	47	45	39	17	Hömötiainen	1	0	0	1	4	1
Vesipääsky	0	1	1	1	0	0	Kuusitiainen	0	0	0	0	1	0
Pikkulokki T	0	0	0	1	4	10	Talitiainen	1	0	0	1	2	0
Naurulokki R	8	52	58	201	154	136	Varis R	4	8	8	15	13	8
Kalalokki R	28	55	39	49	40	48	Peippo	19	14	29	29	15	29
Selkälokki V	100	11	15	5	9	16	Järripeippo	7	0	6	2	0	1
Harmaalokki R	5	7	11	14	30	47	Vihepeippo T	0	0	0	1	12	9
Merilokki R	2	6	8	7	7	7	Vihervarpunen	0	0	0	0	0	3
Räyskä H	1	0	0	0	0	0	Urpainen	9	3	16	3	8	11
Kalatiira	17	43	22	22	61	39	Kirjosiipikäpylintu	0	0	0	0	0	1
Lapintiira	198	188	153	173	250	121	Pikkukäpylintu	0	0	0	0	0	1
Ruokki H	9	0	0	0	0	0	Keltasirkku	0	0	0	3	2	0
Riskilä V	20	12	6	2	8	8	Pajusirkku	57	83	80	70	80	65
Käki	0	0	1	1	1	0							
							Pareja yht.	1239	1100	1212	1306	1532	1192
							Lajeja	53	50	53	59	59	57

ta ruoho- ja sararantaa syntyä joka vuosi hieman lisää. Viime vuosina runsastuneita lajeja ovat merihanhi ja meriharakka. Merihanhi ehti välillä jo hävitäkin. Hyvin menee myös variksella, vaikka sen pesiä vielä vähän hävitetäänkin. Oman lukunsa muodostavat tulokkaat, jotka menestyksellisesti ovat alkaneet pesiä saarilla vasta viime vuosikymmeninä. Niistä ensimmäinen ruokokertunen tavattiin 1974, pikkulokki sekä viherpeippo 1986 ja sääksi 1994.

Em. selkälokki on näkyvin esimerkki taantuneista lajeista. Huonosti on mennyt myös lapasotkalla, lapinsirillä ja riskilällä, joiden kannat ovat keikkuneet häviämisen partaalla. Riskilä oli vielä vuosisadan alkupuolella ainakin Sarven saarten tyyppilajeja, esimerkiksi Selkäsarvessa 1912 ”runsaasti” (Merikallio). Lapasotkan ja riskilän taantuminen liittyi osaksi metsästyksen, pesien hävittämiseen ja pesimäpaikkojen rauhattomuuteen. Lapinsirri on todennäköisesti ollut vuosisadan alkupuolella saarten runsaslukuisin kahlaaja. Esimerkiksi Merikallio tapasi 5.6.1910 Selkäsarvessa 12 ”sirrailijaa”. Myös tulleja ja niittykirvisiä on selvästi vähemmän kuin 1960-lu-

vulla, mikä johtunee mm. saarten umpeenkasvusta ja laidunnuksen loppumisesta. Murheellisimman joukon muodostavat lajit, jotka ovat kokonaan hävinneet saarilta. Niitä ovat (suluisia viimeinen pesimäpaikka ja -vuosi sekä havainnoija ellei kirjoittaja): räyskä (Nokikrunni 1971, E. Lehikoinen), ruokki (Sarven Pitkäletto n.1965, Juha Valste), kiuru (Pensaskari 1976) ja törmäpääsky (Vähä-Huituri 1986). Kalastajien perimätiedon mukaan merikihu on hävinnyt tai hävitetty saarilta jo 1900-luvun alkuvuosikymmeninä.

Muutosten syistä totean vain, että useimmat niistä selittyvät lajin kannoissa tapahtuneilla laajalaisilla muutoksilla, joiden syyt voivat olla moninaiset. Vain törmäpääskyn katoamisen syy on yksinomaan paikallinen, sillä saarelle kuljetetut matkailijat tallasivat useana vuonna loivassa rinteessä olleet pesät hajalle.

Muutamat lajit vierailevat saarilla pesivänä vain tilapäisesti. Esimerkiksi Iso-Huiturin itälaidassa oleva vajaan kilometrin pituinen kuusimetsävyö on houkuttellut hyvänä siemenvuonna paikalle jopa tyyppillisimpiä metsälajeja, kuten kuusitiaisen ja pikku-

sekä kirjosiipikäpylinnun. Taulukossa 2 olevien lajien lisäksi saarilla on tavattu pesimäaikaan seuraavat lajit: pikkukuovi (varoitte- lija Iso-Huiturissa 6. ja 13.7.1994, J. Ylimaunu), punarinta (poikue Maasarvessa 1991, J. Ylimaunu), satakieli (laulaja Linnanklupussa 6.6.1993, H. Kanerva sekä Maa- ja Selkäsarvessa 3.–4.6.1995, J. Ylimaunu, H. Kanerva), pikkulepinkäinen (naaras Selkäsarvessa 30.6.1982), punavarpuunen (2–3 laulajaa Maa- ja Selkäsarvessa 30.6.– 1.7.1982). Lisäksi saarilla vierailee säännöllisesti kierteleviä merimetsoja ja silloin tällöin merikihua.

Kiitokset

Kiitän Juha Ylimaunua tekstin tarkastamisesta ja korjausehdotuksista.

Kirjallisuus

- Korpijaakko, E. 1962: Kemin edustan saariston linnustosta. Laudaturtyö. Helsingin yliopiston eläintieteen laitos.
- Merikallion arkisto. Oulun yliopiston eläintieteen laitos.
- Metsähallitus 1999: Perämeren kansallispuiston kartta. Kansallispuistot – Perämeri [online]. Päivitetty 19.4.1999 [viitattu 1.2.2000]. Saatavissa: <http://www.metsa.fi/luo/kartat/peramkar.htm>
- Rauhala, P. 1979: Perämeren saaristolinnuston koostumuksesta ja muutoksista. *Sirri* 4:72–74.
- Rauhala, P.1980: Kemin-Tornion seudun linnusto. Omakustanne Kemi 172 s.
- Rauhala, P. 1994: Perämeren kansallispuiston linnusto. *Jatuli XXIII*: 38–49.
- Rauhala, P. 1994: Kemin-Tornion seudun linnusto 2. Omakustanne Raahel 274 s.
- Rauhala, P. 1995: Selkälökien esiintymisestä Perämeren pohjukassa v. 1953–95. *Sirri* 20:32–35.
- Rauhala, P., Ylimaunu, J.& Heikkuri, O. (toim.) 1990: Kemin arvokkaimmat linnustokohteet. Kemin kaupungin ympäristönsuojelujulkaisu n:o 5.

Taulukko 2. Suurimmat Perämeren kansallispuiston saarilla tavattu lintuyhdyskunnat.

Laji	Parimäärä	Paikka	Vuosi	Havainnoija
Tukkasotka	13	Nokikrunni	1998	PR
Lapinsirri	7	Sarven Pitkäletto	1959	E. Korpijaakko
Punajalkaviklo	7	Sarven Pitkäletto	1982	PR
Karikukko	8	Sarven Pitkäletto	1991	PR
Pikkulokki	10	Sarven Pitkäleton kari	1998	PR
Naurulokki	106	Sarven Pitkäleton kari	1998	PR
Kalalokki	15	Maasarvi	1982	PR
Selkälokki	60	Sarven Pitkäletto	1957	O. Hilden
Harmaalokki	23	Pauha	1990, 92 ja 98	PR
Kalatiira	22	Sarven Pitkäletto	1998	PR
Lapintiira	72	Sarven Pitkäletto	1991	PR

Junttonkatu 4 as 20, 94100 Kemi
pentti.rauhala@pp.inet.fi